

تحلیل و ارزیابی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و تأثیر آن در امنیت اجتماعی شهر. مطالعه موردی منطقه ۱۲ شهر تهران

سیدموسی پورموسوی*^۱، دنیاعباسی کسبی^۲، حیدر واحدی^۳

استادیار و عضو هیات علمی گروه جغرافیا دانشگاه امام حسین (ع)
آ دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه پیام نور
آ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه مازندران
تاریخ دریافت: ۹۲/۱۲/۲؛ تاریخ پذیرش: ۹۳/۵/۱۹

چکیده

سابقه امنیت در شهر را همزمان با مفهوم اجتماع و جامعه شهری می‌دانند. امروزه در برداشت از امنیت و احساس آن افزون بر نبود تهدید، وجود شرایط مطلوب برای تحقق اهداف و خواسته‌های جمعی نیز مد نظر است. این گفتمان بر نگرشی ذهنی و تفسیر گرایانه از خطرات غیرمادی مبتنی است و بر توانایی‌های نرم‌افزاری و سرمایه‌های غیر مادی تأکید دارد. یکی از سرمایه‌های غیرمادی مورد تأکید در این تحقیق سرمایه اجتماعی است که می‌تواند افراد و گروه‌ها را در دستیابی به منافع عمومی، نظیر امنیت و احساس آن و نیز عملکرد موثر نهادهای حکومتی یاری رساند. در این خصوص تحقیق پیش رو با هدف سنجش متغیرهای سرمایه اجتماعی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی در شهر مورد بررسی قرار گرفته است. جامعه آماری پژوهش حاضر عبارتند از: بررسی رابطه بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی را در منطقه ۱۲ شهرداری تهران مورد توجه قرار داده است. برای سنجش سرمایه اجتماعی از ۷ مؤلفه و ۳۰ گویه و برای امنیت اجتماعی از ۵ مؤلفه و ۲۲ گویه استفاده شده است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی مبتنی بر استفاده از پرسش‌نامه دارای روایی و پایایی است. حجم نمونه ۳۱۰ نفر از سرپرستان خانوارهای شهری است. برای سنجش و ارزیابی متغیرهای مورد مطالعه از نرم‌افزار SPSS و روش‌های آماری t تک نمونه‌ای، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که از دید جامعه نمونه، سرمایه اجتماعی در منطقه ۱۲ شهرداری تهران از نظر تعامل پذیری، هنجارگرایی، مسئولیت‌پذیری و اعتماد اجتماعی در وضعیت مطلوب و متوسط رو به بالا، از نظر همبستگی اجتماعی وضعیت متوسط و در زمینه مشارکت اجتماعی و رضایت

*نویسنده مسئول: mp.articles@yahoo.com

شغلی و درآمد از وضعیت نامطلوب و متوسط روبه پایین برخوردار است. یافته‌ها نشان داده است رابطه مستقیم و معناداری میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی وجود دارد طوری که در حدود ۵۴ درصد از تغییرات مربوط به امنیت اجتماعی توسط مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی تبیین می‌شود.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی، منطقه‌ی ۱۲ شهرداری تهران

طرح مسئله

واژه‌ی سرمایه اجتماعی مفهومی است که از حوزه علوم اجتماعی به دیگر حوزه‌ها چون دانش پزشکی، اقتصاد و برنامه‌ریزی شهری و... راه یافته است. در واقع موضوع سرمایه‌ی اجتماعی با رویکرد کمی و قابل اندازه‌گیری نسبت به مسائل اجتماعی و روابط درون جامعه در مباحث برنامه‌ریزی شهری وارد شده و از سویی هر روز بعد جدیدی از تأثیر این مفهوم بر مفاهیم دیگر کشف و ثبت می‌شود. سرمایه‌ی اجتماعی یک جامعه در برگیرنده‌ی نهادها، روابط، نگرش‌ها و ارزش‌هایی است که اصولاً حاکم بر تعاملات بین افراد آن جامعه است و به توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی آن کمک می‌کند. در واقع سرمایه اجتماعی شامل قواعد و ارزش‌های مشترک برای رفتارهای اجتماعی مطرح در روابط شخصی و همچنین شامل اعتماد و حس مشترک از مسئولیت مدنی است که جامعه را تبدیل به چیزی فراتر از یک مجموعه از افراد می‌کند (بادین دهش، ۱۳۹۲: ۷۴). توجه به مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی و سنجش آن، روش و راهکار مناسبی است تا برنامه‌ریزان و مدیران بتوانند از یک سو امور جامعه و مسائل محلی را مورد بازاندیشی قرار داده و تصمیم‌های موثرتری بگیرند و از سوی دیگر ضمن جلوگیری از فرسایش این سرمایه‌ی تأثیرگذار، انسجام جامعه را بیشتر تثبیت نمایند. هر چند واژه‌ی سرمایه اساساً در قلمرو اقتصادی به کار گرفته می‌شود اما از حدود دو دهه گذشته در قلمرو اجتماعی مورد پذیرش فزاینده‌ای قرار گرفته است و در حال حاضر به‌عنوان یکی از موارد مهم در توسعه یافتگی مطرح می‌باشد (مرکز ملی آمایش، ۱۳۸۵: ۷۹).

در حال حاضر دیدگاه‌های جدید مدیریت توسعه بر این اصل استوار است که برای توسعه، بیشتر از آن چه به سرمایه اقتصادی، فیزیکی و انسانی نیازمند باشیم به سرمایه اجتماعی نیازمندیم زیرا در صورت فقدان سرمایه اجتماعی، سایر سرمایه‌ها اثر بخشی خود را از دست می‌دهند و پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی ناهموار و دشوار می‌نماید. از این‌رو موضوع سرمایه‌ی اجتماعی به‌عنوان یک اصل محوری برای دستیابی به توسعه محسوب می‌گردد (الوانی و یروانی، ۱۳۸۲: ۱۴۷). پاتنام فقدان سرمایه اجتماعی بین گروهی در جنوب ایتالیا را مانع توسعه این منطقه دانسته؛ او در سطح ایالت به یک پیوستگی منفی قوی بین جرم‌های خشن و شاخص سرمایه‌ی اجتماعی، دست پیدا

کرده بود و مدعی بود که با افزایش میزان سرمایه‌ی اجتماعی، در صورت برابر بودن سایر شرایط سطوح جرم پایین تر خواهد آمد (فیلد، ۱۳۸۶: ۱۰۰). نزدیک به پنج دهه پیش، جاکوبز^۱، این باور را مطرح کرد که آرامش فضای شهری، ابتدا به وسیله پلیس تأمین نمی‌شود اما با حضور پلیس ضروری می‌شود. آرامش فضای شهری، ابتدا به وسیله شبکه ناخودآگاه و پیچیده‌ی اجتماعی و استانداردهای موجود میان مردم، حفظ می‌شود. او در مورد خود انتظامی بودن یک خیابان، چنین توضیح می‌دهد: «می‌بایست چشم‌هایی همواره خیابان را بنگرند؛ چشم‌های کسانی که ما آن‌ها را مالک طبیعی و حقیقی خیابان می‌نامیم و...» (مدیری، ۱۳۸۵: ۱۵). نیومن^۲ برخی از عقاید جاکوبز را توسعه داده و بر نظارت فعالانه و تعریف عرصه‌ها، تأکید کرده است. بر اساس مطالعه‌ی مکان وقوع جرم در طرح‌های مسکونی نیویورک، نیومن در کتاب مردم و طراحی در شهر پرخشونت، نظریه‌ی فضای قابل دفاع را مطرح می‌کند و پیشنهاد تغییر ساختار محیط شهری را به گونه‌ای می‌دهد که جامعه نه توسط پلیس، بلکه توسط افرادی که در عرصه‌هایی خاص سهیم‌اند، تعریف گردد (غفاری، ۱۳۹۰: ۱۸۸).

همچنین به نظر اسکات^۳، محله‌هایی که از سطح بالای انسجام، اعتماد و تعامل اجتماعی برخوردارند، پتانسیل بالاتری را برای مواجهه با جرم، بی‌نظمی و تحقق امنیت دارند (اسکات، ۲۰۰۲: ۱۹). به نظر پاتنام^۴، در شرایط همبستگی اجتماعی، افراد صاحب هویت می‌شوند و نظم اجتماعی، نقطه‌ی اتکای مناسبی برای آن‌ها می‌شود و در حالی که در شرایط گسستگی اجتماعی، جامعه به شکل پراکندگی در می‌آید. در جامعه‌ی پراکنده شده، احساس گم‌گشتگی، اضطراب و اندوه بر انسان‌ها چیره می‌شود (پاتنام، ۱۳۸۰: ۱۶۴). سرمایه اجتماعی از مسیر جامعه‌پذیری، کنترل اجتماعی، پیوستگی اجتماعی، هنجارمندی اجتماعی، فراهم‌سازی فرصت و نوعی دارایی، با نظم و امنیت اجتماعی پیوند پیدا می‌کند و بر این مبناست که بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند که جامعه‌ی امروز فاقد سرمایه اجتماعی است و این دلیل عمده‌ای برای افزایش میزان ارتکاب به انحراف، بزهکاری و جرم است (لطفی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۵).

بر این مبنا تأثیر مفهوم سرمایه اجتماعی بر امنیت اجتماعی شهر از نظر ذهنی و عینی در پژوهش‌های مختلف بررسی شده و ورود مفهوم سرمایه اجتماعی به برنامه‌ریزی شهری منوط به درک نحوه‌ی تأثیر آن بر جنبه‌های مختلف برنامه‌ریزی شهری و شهر است. برای این منظور در این پژوهش ضمن شناسایی متغیرهای سرمایه‌ی اجتماعی و امنیت اجتماعی منطقه‌ی ۱۲ شهرداری تهران، به این

1- Jane Jacobs

2- Newma

3- Scott

4- Putnam

پرسش پاسخ می‌دهیم که آیا ارتباط معناداری میان متغیرهای سرمایه‌ی اجتماعی و میزان رضایت ساکنان از امنیت اجتماعی شهر وجود دارد؟

مفاهیم، دیدگاه و مبانی نظری

مباحث نظری بررسی شده نشان می‌دهد صاحب‌نظران، مفهوم، گستره و عوامل تأثیرگذار سرمایه اجتماعی بر احساس امنیت اجتماعی شهر را متفاوت و متعدد بیان نموده‌اند. در نتیجه نظریه واحدی وجود ندارد و لزوماً باید چارچوب نظری تلفیقی ارائه داد.

امنیت: رابرت ماندن^۱ درباره‌ی امنیت می‌نویسد: امنیت به لحاظ مفهومی، چهره‌ای متغیر دارد. از این رو ارائه‌ی تعریفی کامل از امنیت مستلزم بررسی و تحقیق در خصوص مفاهیم کلیدی چون قدرت، تهدید و ساختار جامعه است (وائقی، ۱۳۸۱: ۱۴). البته همین اندازه که دل و ذهن و باور انسان نسبت به فقدان تهدید و تعرض علیه خود اطمینان حاصل کند، از امنیت برخوردار است اعم از این که در واقع و نفس الامر، عامل تهدیدکننده بالقوه یا بالفعل باشد یا نباشد (وائقی، ۱۳۸۱: ۱۲). راجع به مرجع امنیت چهار نوع امنیت مختلف مطرح است: امنیت یکایک شهروندان، امنیت ملت، امنیت رژیم و امنیت دولت (تریف، ۱۳۸۳: ۴۶) که از مراجع امنیت، امنیت یکایک شهروندان مد نظر می‌باشد.

امنیت اجتماعی: مقوله امنیت اجتماعی برای اولین بار توسط باری بوزان به صورت منسجم مورد توجه قرار گرفت. امنیت اجتماعی از نظر بوزان به حفظ مجموعه ویژگی‌هایی ارجاع دارد که بر مبنای آن افراد خودشان را به‌عنوان یک گروه اجتماعی قلمداد می‌کنند یا به بیان دیگر معطوف به جنبه‌هایی از زندگی فردی می‌گردد که هویت گروهی او را سامان می‌بخشد (بوزان، ۱۳۷۸: ۸۶-۸۰). باید گفت که در رویکرد سنتی، امنیت اجتماعی با مفهوم حفظ و بقای زندگی مطرح می‌شود؛ یعنی باید زندگی اعضای جامعه حفظ شود و بدین سبب نیازمند حذف یا حداقل کاهش عواملی هستیم که حفظ و بقای زندگی را تهدید و روند استمرار حیات را مختل می‌کند (اورعی و همکار، ۱۳۷۵: ۱۳۲). در رویکرد مدرن، امنیت اجتماعی به معنای احساس آرامش و اطمینان خاطر و فقدان اضطراب و ترس است (گیدنز، ۱۳۷۸: ۱۱۹).

امنیت اجتماعی آرامش و آسودگی خاطری است که هر جامعه موظف است برای اعضای خود فراهم نماید. به‌طور کلی در رویکرد سنتی، امنیت اجتماعی به بقای اعضای جامعه توجه دارد و آن دسته از عوامل فیزیکی، مادی که بقای جامعه را تهدید می‌کند، به‌عنوان تهدیدی برای امنیت اجتماعی تلقی شده از طریق اعمال زور و قدرت در جهت مقابله با آن اقدام می‌شود. در رویکرد مدرن، امنیت اجتماعی

1- Robert Manden

به نوعی بقای اعضای جامعه توجه دارد و عوامل معنوی، فرهنگی که موجب آسیب‌پذیری شیوه‌های گوناگون زندگی می‌شود به منزله تهدید اجتماعی خواهند بود.

سرمایه اجتماعی: واژه سرمایه‌ی اجتماعی در برگرفته‌ی مفاهیمی چون اعتماد، همکاری و همیاری میان اعضای یک گروه یا یک جامعه است که نظام هدفمندی را شکل می‌دهد و آن‌ها را به سوی دستیابی به هدفی هدایت می‌نماید (براتی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۷). باید گفت که سابقه سرمایه اجتماعی به سال ۱۹۱۶ در نوشته‌های لیدا جی هانیفان^۱ سرپرست وقت مدارس ویرجینای غربی در آمریکا برمی‌گردد. او سرمایه اجتماعی را «سرمایه‌ی نامحسوسی» می‌داند که در زندگی روزمره افراد اهمیت دارد. بعد از وی گروهی از جامعه‌شناسان شهری کانادایی و در دهه ۱۹۶۰، نظریه‌پرداز مبادله (هومانس) و استاد مسائل شهری به نام جین جیکوبز و در دهه ۱۹۷۰ اقتصاد دانی به نام لوری^۲ این ایده را گسترش دادند (ولکاک و نارایان، ۱۳۸۴: ۵۳۴).

به نظر پاتنام^۳ سرمایه‌ی اجتماعی ویژگی‌های سازمان اجتماعی همچون هنجارها، شبکه‌های اجتماعی و اعتماد است که هماهنگی و همکاری را برای رسیدن به سود متقابل و مشترک آسان می‌سازد (Putnam, 1992: 167). کلمن^۴ سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ی گوناگونی از هستی‌هایی می‌داند که دارای وجه مشترک هستند؛ همه آن‌ها وجهی از ساختار اجتماعی را دارا می‌باشند و تسریع کننده‌ی اعمال خاص اشخاصی که در داخل ساختار فعال‌اند، می‌باشند (Coleman, 1994: 32).

به نظر بوردیو^۵ سرمایه اجتماعی جمع منابع واقعی یا بالقوه‌ای است که حاصل شبکه‌ای با دوام از روابط کم و بیش نهادینه شده، آشنایی و شناخت متقابل یا به بیان دیگر با عضویت در یک گروه می‌باشد (بوردیو، ۱۳۸۴: ۱۴۷). فرانسیس فوکویاما^۶ می‌گوید: سرمایه‌ی اجتماعی شکل و نمونه ملموسی از یک هنجار غیر رسمی است که باعث ترویج و همکاری بین دو یا چند فرد می‌شود. او در تعریف سرمایه‌ی اجتماعی به رابطه افراد در خانواده و گروه‌های اجتماعی می‌پردازد و هدفش توجه کردن به لیبرال دموکراسی است (فوکویاما، ۱۳۸۴: ۱۶۹). فوکویاما نشان داد که بسیاری از تعاریف تنها به آشکارسازی سرمایه اجتماعی به جای مفهوم سرمایه اجتماعی پرداخته‌اند. از نظر وی سرمایه اجتماعی به هماهنگی و تعادل داخلی و فرهنگی جامعه، هنجارها، ارزش‌ها و نیز تعاملات دولت با مردم و سازمان‌ها که در درون جامعه جای گرفته‌اند، اشاره دارد. در واقع سرمایه اجتماعی زنجیری است که

1- Lida J. Hanyfan

2- Lowry

3- Putnam

4- Coleman

5- Bourdieu

6- Francis Fukuyama

جامعه را به یکدیگر متصل نگه می‌دارد و بدون آن هیچ گونه رشد اقتصادی نخواهد داشت و جامعه به طور وحشتناکی از هم فرو خواهد پاشید (Fukuyama, 2001:7-21). فوکویاما در تعریف دیگری سرمایه‌ی اجتماعی را مجموعه‌ی معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیر رسمی می‌داند که اعضای گروهی که تعاون و همکاری میانشان مجاز است در آن سهیم و ذی‌نفع هستند (فوکویاما، ۱۳۸۴: ۳۳).

پاتنام تمام ویژگی‌های اجتماعی نهادها و سازمان‌ها از قبیل اعتماد، هنجارها و شبکه‌های اجتماعی را سرمایه‌ی اجتماعی نامیده است (Putnam, 1993:167). کلمن تعریف دیگری از سرمایه‌ی اجتماعی ارائه می‌دهد. به عقیده‌ی او سرمایه‌ی اجتماعی قدرت و توانایی مردم برای برقراری ارتباط با یکدیگر است (Coleman, 1990). او در سال‌های بعد تعریف دیگری از سرمایه‌ی اجتماعی بیان می‌کند و عنوان می‌کند که سرمایه اجتماعی شاکله ساختاری روابط بین و میان فعالین اجتماعی است (Coleman, 1993). تعاریف مختلف ارائه شده از سرمایه‌ی اجتماعی نقیض یکدیگر نیستند بلکه متمم و مکمل یکدیگر محسوب می‌شوند. وجود مفهوم سازی‌های مختلف از سرمایه‌ی اجتماعی ناشی از زمینه‌های نظری و سطوح تحلیلی متفاوتی است که صاحب‌نظران مختلف در کار خود از آن استفاده کرده‌اند. اشتراک تعاریف متعدد ارائه شده از سرمایه‌ی اجتماعی در این است که تمامی آن‌ها روابط اجتماعی را که مولد خیر و فایده در مقیاس فردی و جمعی هستند، به عنوان هسته اصلی تعریف از سرمایه‌ی اجتماعی پذیرفته‌اند. در نهایت با توجه به نظرات و تعاریف مطرح شده از طرف صاحب‌نظران مختلف، سرمایه‌ی اجتماعی را می‌توان به عنوان مجموعه‌ای از روابط، تعاملات و شبکه‌های اجتماعی که در میان افراد و گروه‌های اجتماعی وجود دارد و موجب گرمی روابط اجتماعی و تسهیل عمل جمعی و اجتماعی آن‌ها می‌شود، تعریف کرد (لطفی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۸).

مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و سنجش آن در محیط شهری: در مقایسه با سایر شکل‌های سرمایه، سرمایه‌ی اجتماعی کمتر قابل لمس بوده و در نتیجه، اندازه‌گیری آن سخت‌تر است. یکی از بزرگ‌ترین کاستی‌های سرمایه‌ی اجتماعی، فقدان اتفاق نظر در سنجش و اندازه‌گیری آن است. در این باره دست کم دو رویکرد اجمالی اتخاذ شده است. رویکرد نخست آن است که گروه‌ها و اعضای آن‌ها را در جامعه‌ی مفروض سرشماری می‌کنند (مشاهده مستقیم) و در رویکرد دوم، داده‌های مربوط به سطوح اعتماد، تعهد و دخالت مدنی بررسی می‌شوند (تاجبخش، ۱۳۸۵: ۱۸۱). سرمایه اجتماعی مؤلفه‌های مختلفی را در بر می‌گیرد؛ موارد زیر از جمله مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی در شهر است:

اعتماد اجتماعی: اعتماد مبتنی بر توقعی است که شخص تمایل دارد که آن چیزی که انتظار دارد، اتفاق افتد. اصولاً اعتماد انتظار دو طرفه‌ای در درون یک جامعه معین است که در آن رفتارهای مشارکتی مبتنی بر هنجارها به صورت عرفی به وجود می‌آیند. وجود اعتماد و سرمایه اجتماعی می‌تواند

پایداری را در جامعه حفظ کند. به عبارت دیگر اعتماد مشخص می‌کند که هنجارها و شبکه‌ها در یک جامعه به خوبی پایدار هستند (Paldam and Svendsen, 2000: 342).^۱

مشارکت اجتماعی: مفهوم مشارکت اجتماعی در کارهای بولن و اونیکس^۲ (۱۹۹۸) و دفتر آمار استرالیا (۲۰۰۳) دربردارنده‌ی هر نوع مشارکتی می‌باشد که هم برای فرد رضایت به بار می‌آورد و هم عامل شکل‌دهی به روابط اجتماعی و سازنده‌ی شبکه حمایتی بالقوه است. مثال‌هایی از این موارد شامل دیدار با دوستان و خویشاوندان، شرکت در مراسم و ترحیم، اردوها و سفرهای دسته جمعی با اهالی محل و... می‌باشد (لطفی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۹).

انسجام و همبستگی اجتماعی: انسجام اجتماعی به معنای آن است که گروه وحدت خود را حفظ کرده و با عناصر وحدت‌بخش خود تطابق و هم‌نوایی داشته باشد. همبستگی و انسجام، احساس مسئولیت بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند و حائز یک معنای اخلاقی است که متضمن وجود اندیشه یک وظیفه یا الزام متقابل است و نیز یک معنای مثبت از آن بر می‌آید که وابستگی متقابل کارکردها، اجزا و یا موجودات در یک کل ساخت یافته را می‌رساند. در دیدگاه جامعه‌شناسی، همبستگی پدیده‌ای است که بر اساس آن در سطح یک گروه یا یک جامعه، اعضا به یکدیگر وابسته و به طور متقابل نیازمند یکدیگر هستند. این امر مستلزم طرد آگاهی و نفی اخلاقی مبتنی بر تقابل و مسئولیت نیست بلکه دعوت به احراز و کسب این ارزش‌ها و احساس الزام متقابل است (همان به نقل از بیرو، ۱۳۹۲: ۳۹).

شکل ۱- شاخص‌های سرمایه اجتماعی (مأخذ: لطفی و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۰)

۱- به نقل از وزین، ۱۳۸۶

2- Bohlen and Avnykys

سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی در مناطق شهری: اصولاً کاربرد کنونی مفهوم سرمایه اجتماعی می‌تواند در سه رهیافت متعلق به بورديو، کلمن و پاتنام طبقه‌بندی شود. اهمیت سرمایه اجتماعی در بازسازی روابط اجتماعی و تقویت فرهنگ مدنی، آن را به عنوان راه حلی برای مشکلات مناطق شهری جذاب می‌سازد (کارگر و سرور، ۱۳۹۰: ۲۵۷).

جدول ۱- نظریه‌های مربوط به سرمایه اجتماعی و نقش آن در امنیت اجتماعی

نظریه پردازان	نکات برجسته و مشخصه‌های اصلی نظریه
پیر بورديو	<ul style="list-style-type: none"> - سرمایه اجتماعی یکی از اشکال سرمایه است؛ - سه شکل اصلی سرمایه: اقتصادی، فرهنگی (کیفیات آموزشی)، سرمایه اجتماعی (ساخته شده از پیوندهای اجتماعی)؛ - موقعیت‌های منزلتی که از نظر اجتماع شناخته شده‌اند. سبک‌های شایسته زندگی و احترام و فخر اجتماعی و نظایر آن همگی تظاهرات سرمایه‌ی اجتماعی می‌باشد. - نتیجه و دستاورد آن قدرت گروه یا خود بر دیگران و کنترل اجتماعی آن زوراندوزی نمادی، طرد برخی افراد از منابع فرهنگی یا اقتصادی می‌باشد.
جیمز کلمن	<ul style="list-style-type: none"> - سازمان اجتماعی، پدیدآورنده سرمایه‌ی اجتماعی است و سرمایه‌ی اجتماعی سبب می‌شود تا هزینه‌های دستیابی به هدف‌های معین کاهش یابد؛ - منبعی است برای همکاری، روابط دو جانبه و توسعه‌ی اجتماعی؛ - عوامل ایجاد کننده‌ی آن: کمک و نیازمندی و احتیاج بیشتر مردم به یکدیگر، ایدئولوژی (اعتقادات مذهبی در زمینه‌ی ضرورت امداد رسانی به دیگران و...)، اطلاعات (به‌عنوان ایجاد کننده‌ی شالوده‌ای برای کنش متقابل)، هنجارها (نظیر وجود هنجاری موثر مبنی بر رهاکردن نفع فردی و عمل برای سود جمعی)؛ - جوامع با سرمایه اجتماعی زیاد به رفاه و سعادت می‌رسند و جوامع بدون سرمایه‌ی اجتماعی کافی، گرفتار ناهنجاری‌ها، ناامنی‌ها خواهند شد (فرانسیس فوکویاما در ۱۹۹۵ این بحث را دنبال کرده است).
رابوت پاتنام	<ul style="list-style-type: none"> - آن دسته از ویژگی‌های سازمان اجتماعی است که هماهنگی و همکاری را برای سود متقابل تسهیل می‌کند؛ - منابع سرمایه‌ی اجتماعی، اعتماد متقابل از رهگذر گسترش اطلاعات، وجود هنجارهای معامله (سهولت در همفکری و همکاری و همیاری)، شبکه‌های افقی نظیر شورا یاری محله‌ای، کانون سرود خوانی، باشگاه‌های ورزشی، احزاب، تعاونی‌ها، انجمن‌های فرهنگی و سازمان‌های غیردولتی (مردم نهاد) می‌باشد.

(مأخذ: لطفی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۶)

بنابراین باید گفت که تضعیف سرمایه اجتماعی در مناطق شهری به معنی تضعیف هنجارهای تسهیل کننده کنش اجتماعی، کم‌شمار شدن انجمن‌ها و گروه‌های داوطلبانه، کم‌توجهی به مسائل عمومی و کاهش اعتماد اجتماعی است. در صورت ادامه این وضعیت، افراد اجتماع که در گذشته بر اساس منافع جمعی می‌اندیشیدند و منافع شخصی خود را نیز در قالب منافع جمعی دنبال می‌کردند، تنها به فکر موفقیت و نفع فردی خویش و بی‌توجهی به دیگران خواهند بود.

توجه به پیامدهای ناشی از شهرنشینی شتابان در دهه‌های گذشته مانند افزایش فقر و نا امنی در شهرها، ارائه ناکافی مسکن و خدمات شهری، مانند خدمات بهداشتی و آب، پیدایش زاغه‌ها و مسکن‌های غیر قانونی، ویرانی محیط زیست و ناتوانی دولت‌های ملی و محلی در برطرف کردن این مشکلات از یک سو و اهمیت یافتن تأثیر و جایگاه امنیت اجتماعی در موفقیت برنامه‌های توسعه از سوی دیگر به بحث سرمایه‌ی اجتماعی اهمیت زیادی بخشیده است.

با توجه به آنچه در مورد ارتباط متقابل مفهومی میان سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی گفته شد و به ویژه از لحاظ شاخص‌های کمی آن‌ها که بر پایه‌ی آن میزان دقیق آسیب‌ها، انحرافات، ناهنجاری‌ها، جرم، جنایت، اعتیاد و خودکشی به صورت منفی، همه به عنوان شاخص میزان افول سرمایه‌ی اجتماعی و هم به عنوان شاخص ناامنی اجتماعی در نظر گرفته می‌شود؛ به طوری که در ارزیابی میزان افول سرمایه‌ی اجتماعی و تأثیر منفی آن بر امنیت اجتماعی، می‌توان به سنجش میزان کاهش تأثیرگذاری ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و نیز کاهش میزان اعتماد در روابط اجتماعی بر بالا رفتن میزان انحرافات، آسیب‌ها، ناهنجاری‌ها، جرم، جنایت و مانند آن پرداخت. برای مثال افول ارزش‌ها و هنجارهای مربوط به نهاد خانواده، چه تأثیری بر میزان افزایش مسائلی چون طلاق، فرار از خانه، اعتیاد، خودکشی، جرایم جنسی و مانند آن داشته؟! و یا فقدان اعتماد در عرصه‌ی روابط اجتماعی چه تأثیری بر افزایش میزان فساد اقتصادی، رانت جویی، رشوه و اختلاس گذاشته است؟ در حوزه‌ی اداری، سیاسی و قضایی نیز می‌توان به ارزیابی این مسئله پرداخت که تا چه میزان افول ارزش و هنجارهای مربوط به این حوزه‌ها و آسیب‌پذیری عنصر اعتماد در آن‌ها منجر به از بین رفتن قاعده‌مندی و قانون محوری شده و به تبع آن فساد در ارکان مختلف نهادهای مربوط به این حوزه‌ها رسوخ کرده است.

به دنبال چنین برآوردی است که راهبردها و راهکارهایی که برای حفظ و تقویت سرمایه‌ی اجتماعی ارائه شده است به عنوان مبنایی برای زمینه‌سازی مشارکت مثبت و فعال فرد در زندگی اجتماعی در حوزه‌های مختلف، به صورت مانعی در برابر انحرافات، آسیب‌ها و ناهنجاری‌ها بروز می‌یابد. این زمینه‌سازی مشارکت مثبت و فعال به مثابه مانعی در برابر ناهنجاری‌های مختلف اجتماعی، از یک سو تبعات فردی و از سوی دیگر تبعات جمعی و عمومی دارد که خود را در حوزه‌های مختلف زندگی اجتماعی نشان می‌دهد. احیای اصل اعتماد در روابط فی ما بین شهروندان و شهروندان و نهادهای

مختلف سیاسی، اداری، اقتصادی و قضایی نیز خود از یک سو موجب حمایت معنایی از فرد و از سوی دیگر موجب قاعده‌مندی و انتظام اجتماعی است که در مجموع پیش شرط‌های لازم برای امنیت اجتماعی محسوب می‌شوند.

روش تحقیق

این بررسی مبتنی بر شیوه‌ی کتابخانه‌ای، اسنادی و پرسش‌نامه‌ای و روش پژوهش توصیفی - تحلیلی بوده است. بدین منظور در ابتدا با استفاده از مقالات، پژوهش‌ها، گزارش‌ها و اسناد مرتبط با موضوع، داده‌های مورد نظر فراهم شد و سپس اطلاعات میدانی از طریق پرسش‌نامه فراهم گردید. جامعه‌ی آماری این تحقیق ۳۱۰ خانوار بوده و برای برآورد حجم جامعه مورد مطالعه از فرمول کوکران استفاده شده است. اگرچه حجم نمونه برابر با ۲۹۰ نفر برآورد شده، ولی برای افزایش سطح اطمینان نتایج و کاهش خطای اندازه‌گیری، این تعداد نمونه به ۳۱۰ نفر افزایش یافته است. پرسش‌نامه با توجه به سوالات و مبانی نظری تحقیق و با استفاده از گزینه‌های رایج مطالعات آماری طراحی شد. در مجموع برای این تحقیق از ۳۰ مؤلفه و ۷ گویه در سنجش سرمایه‌ی اجتماعی و از ۲۲ مؤلفه و ۵ گویه برای ارزیابی امنیت اجتماعی استفاده شده است. داده‌های لازم پس از جمع‌آوری، از طریق نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شده است. به منظور سنجش و ارزیابی روابط احتمالی میان متغیرهای فرضیه از روش ضریب همبستگی، رگرسیون و آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده گردیده است. برای تعیین پایایی پرسش‌نامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که ضریب ۰/۷۹۲ حاصل گردید و برای تعیین روایی پرسش‌نامه نیز از نظر اساتید و کارشناسان متخصص استفاده شده است.

محدوده و قلمرو پژوهش

محدوده‌ی مکانی این پژوهش منطقه‌ی ۱۲ شهرداری تهران می‌باشد. منطقه‌ی ۱۲ با مساحت ۱۶/۹۱ کیلومتر مربع شامل ۶ ناحیه و ۱۳ محله است. این منطقه از شمال به خیابان انقلاب دارای نقاط عطف میدان فردوسی، پیچ شمیران، لاله‌زار، پل چوبی از غرب به خیابان حافظ و خیابان وحدت اسلامی با نقاط عطف میدان تاریخی حسن آباد (هشت گنبدان)، میدان وحدت اسلامی (شاهپور)، چهار راه وحدت اسلامی (چهار راه شاهپور) و از جنوب به خیابان شوش با نقاط عطف خیابان جهان پهلوان تختی، یخچال و میدان غار و از شرق به خیابان ۱۷ شهریور (شهباز سابق) با نقاط عطف خیابان شهید کفایی امانی و خیابان خورشید خیابان مجاهدین زیرگذر امیرکبیر و اتوبان شهید محلاتی محدود می‌شود. با قدمتی به تاریخچه تهران و بناهایی زیبا که بافت تجاری آن غلبه سیری ناپذیری را در این منطقه پیدا کرده ولی هنوز صفا و صمیمیت محلات آن تداعی تهران قدیم را در اذهان متبادر می‌کند.

منطقه ۱۲ منطقه‌ای استراتژیک است که کمتر برنامه‌ریزی منسجم فرهنگی و اجتماعی توسط کلیه مراکز ذی‌ربط (شهرداری، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، سازمان فرهنگی و هنری، وزارت ارشاد و آموزش و پرورش و نیروی انتظامی و...) با نگاه راهبردی به آن شده است. این منطقه‌ای استراتژیک به دلیل وجود مراکز ذیل می‌باشد: مراکز دولتی و غیر دولتی مهم و سفارتخانه‌ها: سفارتخانه‌های دانمارک، آلمان، روسیه، انگلیس، ترکیه، رومانی، تایلند، وزارت امور خارجه، وزارت اقتصاد و دارایی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلام، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، بانک مرکزی، سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، شورای اسلامی شهر تهران، شهرداری تهران، شهرداری تهران، دادگستری استان تهران، پزشکی قانونی، سازمان بهزیستی، اداره پست مرکزی، مرکز تلفن ۱۱۸، دیوان عدالت اداری، روزنامه‌ی رسمی کشور، اداره‌ی تشخیص هویت، بانک ملی مرکزی، بانک مسکن مرکزی، مجلس شورای اسلامی و بازار بزرگ تهران؛ مراکز و اماکن ورزشی: تعداد ۳۹ مرکز ورزشی در این منطقه وجود دارد؛ مراکز آموزشی: ۱۶ مرکز آموزش عالی و ۳۲۳ مدرسه و آموزشگاه که از مشهورترین آنها می‌توان از مدرسه دارالفنون نام برد، ۲۶ باب حوزه علمیه و مرکز آموزش دینی، از جمله مدرسه مروی از جمله مراکز آموزشی در این منطقه هستند.

ویژگی جمعیتی منطقه ۱۲ شهر تهران: منطقه از لحاظ جمعیتی با توجه به این که قطب تجاری-اقتصادی شهر می‌باشد، به دو بخش جمعیتی قابل دسته‌بندی است:

جمعیت ساکن: جمعیتی که به‌طور دائم در منطقه سکونت دارند این بخش از ساکنین بر اساس آمار سال ۱۳۹۰ برابر ۲۴۰۷۲۰ نفر می‌باشند.

جمعیت شناور: جمعیتی که به واسطه موقعیت منطقه و سفرهای درون شهری در محدوده‌ی منطقه حضور می‌یابند این بخش از ساکنین در حدود ۱۴۰۰۰۰۰ نفر می‌باشند.

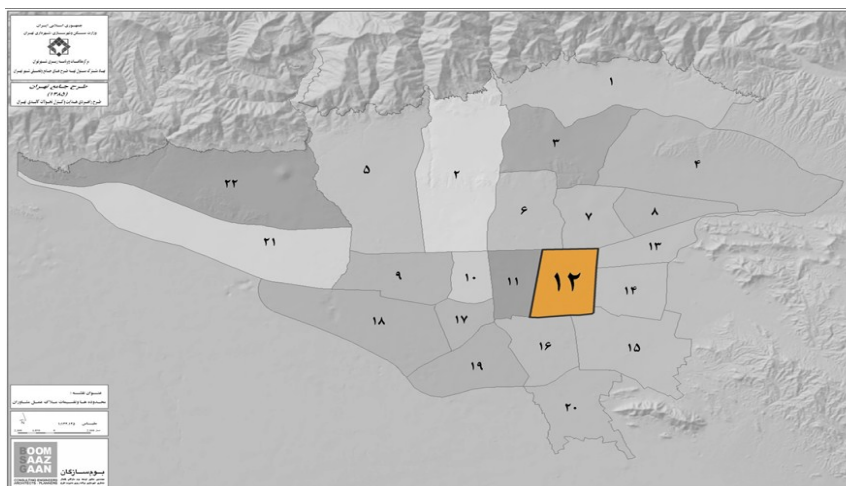
تعداد خانوار ساکن در منطقه ۹۱/۰۰۰ خانوار و میزان رشد جمعیت ۲/۵ درصد در سال می‌باشد.

جدول ۲- جمعیت خانوارها در سال‌های ۸۵، ۷۵ و ۹۰ در منطقه‌ی ۱۲ تهران

۱۳۹۰		۱۳۸۵			۱۳۷۵			منطقه ۱۲
زن	مرد	مرد و زن	زن	مرد	مرد و زن	زن	مرد	
۱۱۸۵۷۹	۱۳۲۱۴۱	۲۴۰۷۲۰	۱۱۶۴۰۳	۱۳۱۶۴۵	۲۴۸۰۴۸	۹۱۷۰۱	۹۷۹۳۴	۱۸۹۶۲۵

(مأخذ: مرکز آمار ایران و آمارنامه شهر تهران، ۱۳۹۰: ۴۹)

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود این منطقه به‌دلیل شرایط سکونت‌گاهی و واگذاری کاربری مسکونی به تجاری با پدیده جمعیت‌گریزی مواجه است.

شکل ۲- محدوده‌ی مورد مطالعه در سطوح مختلف بر اساس تقسیمات سیاسی کشور در سال ۱۳۹۰ (مأخذ: نگارندگان)

بحث اصلی

به منظور بررسی و ارزیابی سرمایه‌ی اجتماعی در منطقه ۱۲ شهرداری تهران از متغیرهایی برای بررسی سرمایه‌ی اجتماعی از قبیل تعامل پذیری، همبستگی اجتماعی، مسئولیت‌پذیری، اعتماد اجتماعی، هنجارگرایی، مشارکت اجتماعی و رضایت شغلی و درآمد با استفاده از آزمون t تک نمونه‌ای پرداخت شده است و در نهایت به بررسی همبستگی میان معیار کیفیت محیط و شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی از طریق آزمون پیرسون همراه با جدول ارائه شده است.

تعامل پذیری: طبق اظهارات جامعه‌ی آماری، تعامل‌پذیری در منطقه‌ی ۱۲ تهران با دریافت میانگین معادل ۲,۳۷ وضعیت چندان مناسبی ندارد. نتایج آزمون t صورت گرفته برای این متغیر، $(t = -۲,۴۵۸)$ ، $(df = ۳۰۹)$ و $(sig = ۰,۰۱۵)$ نشان می‌دهد که میانگین مشاهده شده متغیر مذکور به میزان معنی‌داری $(mean\ difference = -۰,۱۲۴۱۹)$ از میانگین مورد انتظار آن کمتر است. پس می‌توان گفت رضایت شهروندان منطقه‌ی مورد مطالعه از نظر تعامل‌پذیری در وضعیت متوسط رو به پایین قرار دارد که جدول ۳ نیز موید این نتیجه می‌باشد.

همبستگی اجتماعی: همبستگی اجتماعی ترکیبی از گویه‌های همدلی و یکرنگی بین اهالی، وجود روابط گرم و صمیمانه با همسایه‌ها، حل کردن مشکلات به وسیله‌ی خود اهالی در هنگام بروز اختلافات است. برای آزمون برابری میانگین نمونه با عدد ۲,۵ (سطح متوسط) از آزمون t یک طرفه استفاده شده است که با توجه به این که مقدار آماره آزمون و درجه آزادی آن به شکل $df = ۳۰۹$ ، $t = ۵,۵۶$ و $sig = ۰$ به دست آمده است، فرض صفر رد می‌شود. یعنی تفاوت میانگین جواب‌های داده شده از سوی

شهروندان با عدد ۲,۵ معنی‌دار است و اختلاف آن‌ها قابل توجه است و همچنین با توجه به این که (Mean Difference=۰,۲۳۷) و دارای علامت مثبت است. بنابراین میانگین جواب پاسخ‌دهندگان بیش-تر از (Test value=۲,۵) است و رضایت ساکنین از وضعیت همبستگی اجتماعی در وضعیت متوسط رو به بالا قرار گرفته است.

مسئولیت‌پذیری: ویژگی‌های مسئولیت‌پذیری در منطقه ۱۲ شهر تهران، دارای (Mean= ۲,۵۷)، آماره (t= ۲,۴۱)، (df=۳۰۹)، و (sig=۰,۰۱۶) است با توجه به این که sig=۰,۰۱۶ پس sig معنی‌دار است و متعاقب آن تفاوت میانگین جواب‌های پاسخ‌دهندگان با عدد ۲,۵ معنی‌دار است و اختلاف آن‌ها قابل توجه است و فرض صفر (H0) رد می‌شود و با توجه به این که (Mean Difference= ۰,۰۷۵) است، علامت مثبت آن نشانگر این امر است که میانگین جواب‌های داده شده از سوی پاسخ‌دهندگان بیش‌تر از ۲,۵ (سطح متوسط) است. بنابراین محدوده مورد مطالعه از نظر این ویژگی در وضعیت متوسط رو به بالا قرار گرفته است.

رضایت شغلی و درآمد: طبق اظهارات جامعه‌ی آماری، رضایت از شغل و درآمد در منطقه ۱۲ با دریافت میانگین معادل ۲,۲۶ وضعیت چندان مناسبی ندارد. نتایج آزمون t صورت گرفته برای این متغیر (t=-۴,۱۵)، (df=۳۰۹) و (sig=۰)، نشان می‌دهد که میانگین مشاهده شده متغیر مذکور به میزان معنی‌داری (mean difference= -۰,۲۳۴) از میانگین مورد انتظار آن کمتر است. پس می‌توان گفت رضایت شهروندان محدوده‌ی مورد مطالعه از نظر رضایت شغلی و درآمدی در وضعیت متوسط رو به پایین قرار دارد که جدول ۳ نیز موید این نتیجه می‌باشد.

جدول ۳- نتایج آزمون t یک طرفه برای تعامل‌پذیری، همبستگی اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و رضایت از شغل و درآمد (۱۳۹۲).

95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	T	Mean	متغیر
Upper	Lower						
۰/۰۲۴۸	-۰/۲۲۳۶	-۰/۱۲۴۱۹	۰/۱۵	۳۰۹	-۲/۴۵۸	۲/۳۷۵۸	تعامل‌پذیری
۰/۲۱۷	۰/۱۵۳۶	۰/۲۳۷۶۳	۰/۰۰۰	۳۰۹	۵/۵۶۲	۲/۷۳۷۶	همبستگی اجتماعی
۰/۱۳۷۶	۰/۱۴۰	۰/۰۷۵۸۱	۰/۰۱۶	۳۰۹	۲/۴۱۴	۲/۵۷۵۸	مسئولیت‌پذیری
-۰/۱۲۲۳	-۰/۳۴۵۵	-۰/۲۳۴۴۱	۰/۰۰۰	۳۰۹	-۴/۱۵۰	۲/۲۶۵۶	رضایت شغلی و درآمد

(منبع: یافته‌های میدانی و محاسبات نگارنده)

اعتماد اجتماعی: اعتماد، تسهیل کننده مبادلات در فضای اجتماعی است که هزینه مذاکرات و مبادلات اجتماعی را به حداقل می‌رساند و برای حل مسائل مربوط به نظم اجتماعی، نقش تعیین کننده‌ای دارد و عنصر پیش قراردادی و مقوم حیات اجتماعی است. بنابراین اعتماد پیش شرط موفقیت عمل مشارکتی است و در نبود آن امکان تحقق مشارکت به سطح نازلی می‌رسد بر این اساس اعتماد با ارزش‌های مشترک پیوند دارد و بالقوه با روابط مبتنی بر قرارداد و اجبار صرف ناسازگار است. در این میان فضاهای مشخص برخوردار افراد و کنشگران اجتماعی خود عاملی در افزایش اعتماد بین شخصی است. به بیان دیگر حضور همزمان کنشگران در یک مکان، دارای برخی ویژگی‌های منحصر به فرد ایجاد کننده‌ی اعتماد بین شخصی است که آن را از اشکال دیگر اعتماد متمایز می‌کند. نتایج حاصل از آزمون t یک طرفه برای شاخص اعتماد اجتماعی بیان کننده‌ی این امر است که با توجه به $(t = -3,25)$ ، $(df = 309)$ و $(sig = 0)$ ، sig معنی دار است و بنابراین فرض صفر (H_0) رد می‌شود و وجود رابطه‌ی معنی دار بین تفاوت میانگین جواب‌های پاسخ دهندگان نمونه‌ی آماری با عدد ۲,۵ به عنوان میانه نظری تأیید می‌شود اما علامت منفی اختلاف میانگین ($Mean Difference = -1,82$) بیان می‌کند که میانگین جواب‌ها از عدد ۲,۵ کمتر است؛ بنابراین رضایت ساکنین منطقه‌ی ۱۲ از اعتماد اجتماعی با $(Mean = 2,31)$ در وضعیت متوسط رو به پایین قرار دارد.

هنجارگرایی: مهم‌ترین گویه در بررسی این شاخص میزان پابندی به مقررات و شؤونات همسایگی بوده است. نتایج آزمون t انجام شده برای این ویژگی، $(t = -3,70)$ ، $(df = 309)$ و $(sig = 0)$ نشان دهنده این مورد است که sig معنی دار است؛ یعنی تفاوت میانگین جواب‌ها با عدد ۲,۵ معنی دار است و اختلاف آن‌ها قابل توجه است پس فرضیه صفر رد می‌شود اما با توجه به این امر که $mean = -1,77$ difference) علامت منفی اختلاف میانگین نشان می‌دهد میانگین جواب‌ها $(2,32)$ کمتر از میزان متوسط است. بنابراین رضایت شهروندان محدوده مورد مطالعه از این شاخص در وضعیت متوسط رو به پایینی قرار دارد. جدول (۴) آزمون t یک طرفه را برای میزان هنجارگرایی نمایش می‌دهد.

مشارکت اجتماعی: مشارکت عبارت است از رشد توانایی اساسی بشر از جمله شأن و منزلت انسانی و مسئول ساختن بشر در باروری نیروی تصمیم‌گیری می‌باشد که یکی از مهم‌ترین شاخص‌های تشکیل دهنده‌ی سرمایه‌ی اجتماعی به شمار می‌رود. بررسی‌ها نشان می‌دهد که میانگین رضایت شهروندان از این شاخص ۲,۵۵ است. با توجه به این که $(t = 2,59)$ ، $(sig = 0,010)$ بنابراین sig معنی دار است و تفاوت میانگین جواب‌ها با عدد ۲,۵ معنی دار است و اختلاف آن‌ها قابل توجه است پس فرض صفر رد می‌شود. برای رسیدن به این نکته که میانگین جواب‌ها بهتر از متوسط $(2,5)$ است یا پایین‌تر از آن به $(mean difference = 0,054)$ توجه می‌شود و چون اختلاف میانگین مثبت است، یعنی جواب‌ها بیش‌تر

از ۲,۵ (سطح متوسط) است و می‌توان گفت وضعیت مشارکت اجتماعی شهروندان بالاتر از میزان متوسط است.

جدول ۴- نتایج آزمون t یک طرفه برای اعتماد اجتماعی، هنجارگرایی و مشارکت اجتماعی (۱۳۹۲)

95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	T	Mean	متغیر
Upper	Lower						
-۰/۰۷۲۲	-۰/۲۹۲۴	-۰/۱۸۲۲۶	۰/۰۰۱	۳۰۹	-۳/۲۵۷	۲/۳۱۷۷	اعتماد اجتماعی
-۰/۰۸۳۲	-۰/۲۷۱۷	-۰/۱۷۷۴۲	۰/۰۰۰	۳۰۹	-۳/۷۰۴	۲/۳۲۲۶	هنجارگرایی
۰/۰۹۵۳	۰/۰۱۳۱	۰/۰۵۴۱۹	۰/۰۱۰	۳۰۹	۲/۵۹۲	۲/۵۵۴۲	مشارکت اجتماعی

(منبع: یافته‌های میدانی و محاسبات نگارنده)

سنجش رابطه میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی: به منظور تحلیل داده‌ها، رابطه‌ی امنیت اجتماعی با مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی در هفت بعد بررسی شده است. همچنین با توجه به این که برای سنجش هر بعد سرمایه‌ی اجتماعی و امنیت اجتماعی از چندین سؤال استفاده شده است. از این رو سؤال‌ها پس از ترکیب شدن (Compute) تجزیه و تحلیل شده‌اند. با توجه به فاصله‌ای بودن سؤال‌های مربوط به دو متغیر ذکر شده از آزمون همبستگی پیرسون (Pearson Correlation). برای بررسی همبستگی بین متغیرها استفاده شده است (کلانتری، ۱۳۸۷: ۱۰۸). ضرایب همبستگی ابعاد سرمایه اجتماعی با امنیت اجتماعی در جدول شماره‌ی (۵) آمده است. با توجه به داده‌های جدول، ابعاد هفت‌گانه سرمایه اجتماعی به غیر از همبستگی اجتماعی با امنیت اجتماعی رابطه‌ی مستقیم و معناداری دارد. یعنی با افزایش میزان هر یک از ابعاد سرمایه‌ی اجتماعی بر میزان امنیت اجتماعی نیز افزوده می‌شود. مقایسه ضرایب همبستگی نشان می‌دهد که قوی‌ترین رابطه در بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، تعامل‌پذیری با ضریب ۰/۴۸۰ می‌باشد.

سنجش سهم سرمایه‌ی اجتماعی در امنیت اجتماعی شهر: به منظور بررسی میزان تأثیر مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی در امنیت اجتماعی شهر، از فن آماری رگرسیون استفاده شده است. بر اساس نتایج حاصله، همبستگی بالایی ($R=0/451$) بین میزان سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی وجود دارد. مقدار $R^2=0/203$ نشان می‌دهد که متغیر مستقل تأثیر زیادی داشته است. ضریب بتا $Beta=0/451$ ، جهت مثبت و رابطه‌ی مستقیم بین دو متغیر را نشان می‌دهد. در مورد معنی‌دار بودن رابطه‌ی فوق با توجه به مقادیر $T=6,22$ ، $F=17/33$ و $Sig=0/000$ رابطه‌ی فوق با ۰/۹۹ اطمینان معنی‌دار می‌باشد. بنابراین در پاسخ به

سؤال تحقیق ارتباط معناداری میان مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی و میزان رضایت ساکنان از امنیت اجتماعی شهر وجود دارد.

جدول ۵- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی با امنیت اجتماعی (۱۳۹۲)

امنیت اجتماعی		متغیرها
مقدار معنی داری sig	همبستگی پیرسون Pearson Correlation	تعداد پاسخ‌گو N
۰/۰۰۰	۰/۴۸۰**	۳۱۰
۰/۱۱۶	-۰/۰۸۹	۳۱۰
۰/۰۰۰	۰/۱۴۹**	۳۱۰
۰/۰۰۰	۰/۲۵۰*	۳۱۰
۰/۰۰۰	۰/۱۹۲	۳۱۰
۰/۰۰۰	۰/۳۸۷	۳۱۰
۰/۰۰۰	۰/۲۲۶**	۳۱۰

(منبع: یافته‌های میدانی و محاسبات نگارنده)

جدول ۶- میزان تأثیر پیش‌بینی کننده سرمایه اجتماعی در امنیت اجتماعی منطقه ۱۲ تهران

معناداری	t	Beta	R2	R	نام متغیر
۰/۰۰۰	۶/۲۲۴	۰/۴۵۱	۰/۲۰۳	۰/۴۵۱ ^a	امنیت اجتماعی

(منبع: یافته‌های میدانی و محاسبات نگارنده)

جمع بندی و نتیجه گیری

بنابراین باید گفت که سرمایه‌ی اجتماعی، یکی از عوامل اصلی و تأثیرگذار در تبیین امنیت اجتماعی در شهر می‌باشد. آزمون فرضیه تحقیق نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی در همه ابعاد مورد سنجش آن یعنی تعامل‌پذیری، همبستگی اجتماعی و... با متغیر وابسته تحقیق یعنی امنیت اجتماعی، رابطه معناداری دارد. نتیجه به دست آمده از این پژوهش را می‌توان با نظریه‌های بوردیو، کلمن و پاتنام تطبیق داد؛ آن‌ها به این نتیجه رسیده بودند که این دو متغیر با یکدیگر ارتباط داشته و بر روی یکدیگر تأثیر مثبت می‌گذارند. هم چنین این پژوهش نظر نیومن را نیز تأیید می‌کند چرا که او نیز به تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر امنیت اعتقاد داشته و در پیشنهادش تغییر ساختار محیط شهری را به گونه‌ای می‌داد که در آن جامعه نه توسط پلیس، بلکه توسط افرادی که در عرصه‌هایی خاص سهیم‌اند، تعریف گردد. یافته‌های این تحقیق با نتایج تحقیقات متعدد پیرامون موضوع مورد مطالعه که در طی

دهه‌های اخیر در ایران نیز صورت گرفته همخوانی دارد مانند: پژوهش ارزیابی و سنجش مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی و تأثیر آن در امنیت اجتماعی شهر (مورد مطالعه: شهر بابلسر) توسط لطفی و همکاران (۱۳۹۲) و نیز تحقیق چگینی، با عنوان، نقش دانشگاه در سرمایه اجتماعی رویکردی به سوی امنیت اجتماعی دارای قرابت است. نتایج حاصله از پژوهش نشان می‌دهد که وضعیت سرمایه اجتماعی در منطقه ۱۲ شهرداری تهران در زمینه‌های تعامل‌پذیری، هنجارگرایی، مسئولیت‌پذیری و اعتماد اجتماعی از دید جامعه‌ی نمونه، مطلوب و در وضعیت متوسط و در زمینه همبستگی اجتماعی حالت متوسط و تنها در وضعیت مشارکت اجتماعی و رضایت شغلی و درآمد از دید جامعه نمونه، در حد نامطلوب و متوسط روبه پایین ارزیابی شده است.

منابع

- ۱- آمارنامه شهر تهران. ۱۳۹۰. سال‌نامه آماری شهر تهران، سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران، چاپ اول.
- ۲- الوانی و علیرضا شیروانی. ۱۳۸۲. سرمایه اجتماعی اصل محوری توسعه، ماه‌نامه‌ی تدبیر، شماره ۱۴۷.
- ۳- بادین دهش، مهران. ۱۳۹۲. بررسی تأثیر حکمرانی خوب بر سرمایه اجتماعی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- ۴- براتی، ناصر و محمدرضا یزدان‌پناه شاه‌آبادی. ۱۳۹۰. بررسی ارتباط مفهومی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محیط شهری (نمونه موردی: شهر جدید پردیس)، جامعه‌پژوهشی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دوم، شماره اول.
- ۵- بوردیو، پیر. ۱۳۸۴. شکل سرمایه‌های اجتماعی. مجموعه مقالات سرمایه و اجتماعی، اعتماد، دموکراسی. تهران، نشر شیرازه.
- ۶- بوزان، باری. ۱۳۷۸. مردم، دولت‌ها و هراس. ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی. تهران، چاپ اول پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۷- پاتنام، روبرت. ۱۳۸۰. دموکراسی و سنت‌های مدنی. ترجمه محمدتقی دلفروز. تهران: انتشارات سلام.
- ۸- پیرو، آلن. ۱۳۷۰. فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه باقر ساروخانی. تهران، نشر کیهان.
- ۹- تاجبخش، کیان. ۱۳۸۵. سنجش سرمایه اجتماعی، اعتماد و دموکراسی و توسعه. ترجمه افشین خاکباز و حسن پویا. تهران، نشر شیرازه.
- ۱۰- تقی‌لو، فرامرز. ۱۳۸۴. بررسی رابطه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی با امنیت اجتماعی، فصل‌نامه‌ی مطالعات راهبردی، سال نهم، شماره دوم.
- ۱۱- تریف، تری و دیگران. ۱۳۸۳. مطالعات امنیتی نوین. ترجمه علیرضا طیب و وحید بزرگی. تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۱۲- غفاری، غلامرضا. ۱۳۹۰. سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی. انتشارات جامعه‌شناسان.

- ۱۳- فوکویاما، فرانسیس. ۱۳۸۴. سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی. ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان. تهران، نشر شیرازه.
- ۱۴- فیلد، جان. ۱۳۸۶. سرمایه اجتماعی. ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضانی. تهران، نشر کویر.
- ۱۵- کارگر، رحیم و سرور رحیم. ۱۳۹۰. شهر، حاشیه و امنیت اجتماعی. انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- ۱۶- کلانتری، خلیل. (۱۳۸۷). پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی- اقتصادی (با استفاده از نرم‌افزار SPSS)، فرهنگ صبا، تهران.
- ۱۷- گودرزوند چگینی، مهرداد و معصومه حقی. ۱۳۸۸. نقش دانشگاه در سرمایه اجتماعی، رویکردی به سوی امنیت اجتماعی، مدیریت در دانشگاه اسلامی، سال سیزدهم، شماره ۴.
- ۱۸- گیدنز، آنتونی. ۱۳۷۸. تجدد و تشخیص، جامعه و هویت شخصی در عصر جدید. ترجمه‌ی ناصر موفقیان. تهران، نشر نی.
- ۱۹- لطفی، صدیقه، رحیم بردی آنامرادنژاد و حیدر واحدی. ۱۳۹۲. ارزیابی و سنجش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و تأثیر آن در امنیت اجتماعی شهر (مطالعه موردی: شهر بابلسر)، فصل‌نامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال سوم، شماره چهارم، پاییز.
- ۲۰- مرکز ملی آمایش سرزمین. ۱۳۸۵. راهنمای انجام مطالعات برنامه آمایش استان تهران، بی‌جا.
- ۲۱- مدیری، آتوسا. ۱۳۸۵. جرم، خشونت و احساس امنیت در فضاهای عمومی شهر، فصل‌نامه رفاه اجتماعی، شماره ۲۲، تهران، دانشکده علوم بهزیستی و توان‌بخشی.
- ۲۲- واثقی، قاسم. ۱۳۸۱. تدابیر و سیره عملی امام‌علی(ع) در تأمین اجتماعی. تهران، مرکز تحقیقات و پژوهش‌های ناجا.
- ۲۳- وزین، نرگس و حسین مختاری هشی. ۱۳۸۶. نقش سرمایه اجتماعی در توسعه اقتصادی. همایش سرمایه اجتماعی.
24. Carp F.M., Zawadski R.T., and Shokrkon H. 1976. Dimensions of urban environmental quality, *Environment and behavior*, 8(2): 239-264.
25. Coleman, J.S., and Doyle, W.J. 1988. Socialites and susceptibility to the common cold, in social capital. In Dekker, P. & uslaner, E.M (EDS) 2001, social capital and participation in everyday life, Rutledge.
26. Colman, J. 1994. *Foundation of Social Theory*. Cambridge. MA. Harvard University press.
27. Fukuyama, F. 2001. Social Capital, Civil society and development. *Third World Quarterly*, pp: 7-20.
28. Putnam, R. 2000. *Bowling Alone: The Collaps and Rivival of American Community*, Simon and schuster, New York.
29. Putnam, R. et al. 1992. *Making democracy work*, New Jersey. Princeton University Press.
30. Scot, Ganson, D. 2002. Social Capital and Neighborhoods that work, *Journal of Contemporary Criminal Justics*, 18:147.